

Постановка проблеми у загальному вигляді... Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства, зміни, що відбуваються у різних сферах людського життя, зумовлюють зростання соціальної ролі творчої особистості – людини з високим рівнем інтелекту, активної, мобільної, здатної до продуктивної праці, інноваційної діяльності, особистісного самовираження у професії. В умовах інноваційних змін, що сьогодні відбуваються в системі початкової системи освіти України, особливо відчутна потреба у вчителях, спроможних бути творцями педагогічного процесу в сучасній початковій школі, впроваджувати новітні педагогічні технології, створювати розвивальне творче середовище для своїх вихованців, спонукати їх до творчого самовираження. За таких умов актуалізується проблема формування творчої особистості педагога початкової школи ще на етапі його професійного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... За визначенням філософів, психологів, педагогів (В.Андрєєв, Д.Богоявленська, Р.Грановська, А.Зак, В.Кан-Калик, Н.Кічук, В.Цапок та ін.) творча особистість – це індивідуальність, яку вирізняє високий рівень загальних і професійних знань, прояв творчих здібностей, потяг до нового, оригінального [1; 2; 3]. До найважливіших якостей творчої особистості педагога Ю.Кулюткін відносить: прагнення до самореалізації, що характеризується проявом власних творчих сил і здібностей, постійним зростанням та збагаченням власних внутрішніх можливостей, що впливає на підвищення рівня професійної діяльності; захоплення справою як життєвим покликанням, що є проявом високої зацікавленості, глибокої задоволеності професійною діяльністю, постійної готовності до вдосконалення себе у професії; аутентичність особистості як щиро та відверту позицію у ставленні до себе та інших, здатність до висловлювання власних суджень, повна самостійність в оцінках; впевненість у власних сил, оцінка своїх сил і можливостей адекватно досвіду; індивідуальність і гнучкість педагогічних дій як здатність до самостійної постановки цілей, оригінальності й неупередженості під час вирішення проблем, готовність вести за собою інших; критичність і високий ступінь рефлексії, що виявляється у постійній увазі до адекватності власних дій і вчинків, нетерпимості до недоліків і непродуманих рішень, в умінні вчитися на помилках, постійному аналізі та осмисленні власної діяльності; дитяча сприйнятливості і відкритість у ставленні до нового – поєднання дитячої думки з дитячою свіжістю сприйняття [4, с. 351]. За С.Сисоєвою, творчу особистість характеризує інтелектуальну активність, спрямованість на творчість, специфічні провідні мотиви (творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти результату, необхідність реалізувати себе), а найважливішими її рисами виступають: пошуково-проблемний стиль мислення, розвинена творча уява, фантазія, специфічні особисті якості (допитливість, самостійність, цілеспрямованість, готовність до ризику) [5, с. 213]. Психолого-педагогічними дослідженнями (Ш.Амонашвілі, В.Андрєєв, Т.Альтшуллер, В.Кан-Калик, Н.Кузьміна, В.Моляко, С.Сисоєва) доведено, що саме творча особистість педагога є визначальним чинником виявлення та розвитку творчих можливостей вихованців. Ми поділяємо такі наукові погляди, й у процесі проведеного нами дослідження було встановлено, що:

- *по-перше*, виховання творчої особистості молодшого школяра, що задекларовано у державних документах про освіту спроможний забезпечити вчитель, який не лише усвідомлює сутність творчого характеру своєї професійної діяльності, а й водночас володіє якостями творчої особистості, необхідними знаннями, уміннями і навичками, що дозволяють реалізувати творчий підхід в освітньо-виховній роботі з молодшими школярами;

- *по-друге*, творчий підхід вчителя початкових класів у роботі завжди породжує нові педагогічні ідеї, ефективні методичні розробки, педагогічні технології, впровадження яких у навчально-виховний процес школи 1 ступеня покращує якість усієї початкової освіти;

- *по-третє*, сучасна початкова школи чекає на вчителя, який готовий працювати в умовах інноваційних змін, що відбуваються у початковій освіті, запроваджувати новітні педагогічні технології, ініціювати та реалізовувати власні творчі проекти, проявляти здібності, навички творчої діяльності, створювати таке освітнє середовище для своїх вихованців, яке б виховувало творчу особистість.

Як бачимо, необхідність забезпечення творчого розвитку студентів спеціальності “Початкова освіта” як суб'єктів фахової підготовки у вищому навчальному закладі – беззаперечна. Формування творчої особистості майбутнього педагога позиціонуємо як запоруку досягнення успіху, самореалізації у подальшій професійній діяльності.

Формулювання цілей статті... Пропонована стаття має за мету розкрити шляхи формування творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів в процесі навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження... Формування творчої особистості студента у вищому навчальному закладі ми розглядаємо насамперед як процес стимулювання творчого ставлення студентів до професійного навчання, прояву їхньої творчої активності в опануванні обраним фахом. Під творчою активністю

студента розуміємо особистісне утворення, яке характеризує його прагнення до творчого (перетворювального) засвоєння професійних знань та вмінь; прояв креативного мислення як здатність сприймати нові ідеї, чутливість до актуальних проблем сучасної психолого-педагогічної науки, здатність до оригінального, варіативного, нешаблонного розв'язання педагогічних проблем; прояв творчих здібностей в теоретичному і практичному опануванні спеціальністю, у власному саморозвитку.

Як же організувати навчально-виховний процес, щоб стимулювати творче ставлення студентів до професійного навчання? Як забезпечити творчий розвиток особистості майбутнього вчителя у навчально-пізнавальній, науково-дослідницькій роботі, різноманітних видах художньо-творчої діяльності? На підставі вивчення наукових джерел в означеному проблемному полі, власного досвіду роботи у вищій школі, доходимо висновку, що формування творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів зумовлене:

- творчим ставленням тих, хто причетний до професійної підготовки студентів, до виконання своїх професійних обов'язків, постійним удосконаленням професійної майстерності викладачів, широким запровадженням інноваційних педагогічних технологій особистісно орієнтованого спрямування, різноманітних форм творчої співпраці зі студентами;

- зміщенням акценту у процесі професійної підготовки з репродуктивного (відтворювального) навчання на перетворювальну (творчу) діяльність студентів;

- створенням ситуації успіху студента у навчанні та особистісному розвитку (заохочення і стимулювання навчально-пізнавальної, науково-пошукової роботи в процесі опанування обраним фахом, забезпечення розвитку їхніх творчих здібностей, обдарованості і таланту, формування художньо-творчих умінь та навичок).

Ми глибоко переконані в тому, що досягти відповідального творчого ставлення студентів до професійного навчання можливо лише тоді, коли самі викладачі є справжніми творцями педагогічного процесу. Коли кожна прочитана лекція, проведене практичне чи семінарське заняття є справжнім майстер-класом із використанням найновіших педагогічних технологій, інтерактивних методів, що не лише стимулюють пізнавальну діяльність студентів, а й впливають на їхні емоції, почуття, мотиви поведінки.

Завдання викладача вищого навчального закладу полягає в тому, щоб створити умови для реалізації кожною молодою людиною своїх можливостей, здібностей, творчого потенціалу. Педагогічний ВНЗ – це своєрідний стартовий майданчик, звідки його вихованці йдуть у велике життя. І від того, яким буде цей майданчик, багато в чому залежить їхнє майбутнє. Адже саме тут вони вчаться спілкуванню з майбутніми учнями, тут формуються найбільш цінні людські якості особистості майбутнього вихователя, тут опановують не лише новітні методики навчання, а й оволодівають способами здобування нових знань. Таким чином, в яких умовах проходитиме формування особистості майбутнього учителя, залежить його подальша професійна майстерність.

Творчу особистість учителя, якого так потребує сучасна школа, можна сформувати тільки у відповідному творчому середовищі, що оточує студента.

Останніми роками, особливо у зв'язку з активізацією діяльності педагогів-новаторів, постійно обговорюють питання про педагогіку співпраці, розглядаючи двосторонній характер взаємодії: діти – учитель та учитель – діти. Але при цьому з нашого поля зору зникають контакти між самими учителями, учителями та батьками. Тільки взаємодія усіх сторін може забезпечити довго очікуваний успіх.

На жаль, в педагогіці вищої школи вкрай рідко приділяється увага співпраці викладачів, які працюють на одному курсі, в одній групі. Ймовірно, при традиційній системі навчання і підготовці "стандартного" учителя в цьому немає гострої необхідності, оскільки форми і методи відпрацьовані віками і детально вивчаються і використовуються у ВНЗ. Розвиваюче ж навчання вимагає від викладача досконального знання свого предмета, суміжних дисциплін на предмет встановлення міжпредметних і інтеграційних зв'язків, можливість бачити перспективи розвитку кожного поняття і способу дії, тобто розуміння логіки всього предметного курсу, особливо в плані майбутньої професії.

Проте будь-якому викладачеві, навіть найдосвідченішому і творчому, важко утримувати змістовну нитку декількох предметів – багато хто добре володіє своїм предметом, але не вміє зв'язувати його з майбутньою професійною діяльністю вчителя.

Серед серйозних протиріч, які необхідно долати сучасній системі підготовки майбутнього учителя, на нашу думку, є одне, яке вимагає особливо глибокого аналізу, оскільки зачіпає охоплює саму концепцію прийнятої системи навчання. Суть протиріччя: завдання педагогічного ВНЗ – сформувати творчу особистість майбутнього учителя, але реалізується вона в системі масового навчання. Якщо сам процес навчання носить масовий характер, то неминувача багато в чому типова структура управління. Завдання ВНЗ – сформувати творчу особу – передбачає виявлення і розвиток унікальної та неповторної творчої індивідуальності майбутнього учителя.

Аналіз численних досліджень проблем підготовки учителя довели, що опанувати майстерність можна лише на індивідуально-творчому рівні, при цьому майбутній вчитель засвоює професійні знання, уміння і навички в особистому контексті, маючи тільки йому властивий "психологічний вхід" в професію.

На жаль, це практично не враховується в практиці ВНЗ. Тому концепцію масово-репродуктивної підготовки учителя ми протиставляємо індивідуально-творчому принципу його формування. Це припускає, по-перше, особистий підхід до розвитку майбутнього фахівця, по-друге, виявлення й формування його творчої індивідуальності, розвиток його професійних поглядів, неповторної "технології" діяльності.

Багаторічні експериментальні дослідження, проведені нами, підтвердили, що потрібні гнучкі моделі організації навчального процесу.

Ми включили в це поняття наступне:

- можливість створення індивідуальних програм професійної підготовки майбутнього учителя та здійснення навчального процесу на їх основі;
- формування гнучкої системи розкладу і побудова його виходячи з принципу блоково-психологічного занурення студента в предмет;
- всебічне охоплення усіх аспектів підготовки учителя навчально-науково-виробничим комплексом інституту;
- створення системи методичного забезпечення самостійної роботи студентів;
- оптимізацію студентського самоврядування як чинника активізації особи студента в контексті професійної підготовки.

На першому році навчання в інституті студенти діляться на підгрупи у складі 8-10 чоловік, кожна з яких веде керівник-консультант з числа найбільш досвідчених викладачів, що забезпечує керівництво професійною підготовкою студентів впродовж двох років навчання у ВНЗ і в період проходження практики.

Консультант координує роботу всіх викладачів, які працюють з цією групою студентів, організовує професійно-особисте самовиховання закріплених за ним студентів.

Кожна студентська підгрупа носить назву "Творчої групи" і здійснює свою діяльність на базі творчих лабораторій при різних спеціалізованих школах (школи розвивального навчання, школи з колективними способами навчання, гуманітарні гімназії, математичні ліцеї і т.д.). Вибір як самих творчих груп, так і лабораторій здійснюється тільки за бажанням студентів, при цьому можливий перехід з однієї лабораторії в іншу при збереженні наукового керівника.

На основі вивчення професійно-особистісних характеристик кожного студента керівник разом з ним складає індивідуальну програму його професійної підготовки. Програма складається з чотирьох основних блоків, що відповідають найважливішим особистим якостям: світоглядного, професійно-особистого, освітнього та операційного. Фактично весь процес навчання у ВНЗ будується на основі цих індивідуальних програм і тому набуває для студентів значущого характеру, стає більше мотивованим і при цьому носить виражений корекційний характер, оскільки організовує професійну підготовку, ґрунтуючись, передусім на тому, чого бракує цій особі для професійного становлення.

Таким чином, навчаючись в колективі, студент паралельно діє на основі індивідуальної програми. В результаті здійснюється більше вибірковий та адекватний вплив навчального процесу на особистість в цілому.

Процес індивідуалізації професійної підготовки триває і в системі практичного навчання студента в період педагогічних практик різного типу, які також набувають індивідуально-корекційного характеру. Значну допомогу надає і виконання студентами дипломних робіт.

Створюється індивідуальна програма професійного становлення для кожного студента. Мета якої полягає в цілеспрямованому і постійному включенні його в різноманітні види педагогічної діяльності, які безпосередньо пов'язані з самоаналізом студентом самого себе, своїх професійно-особистих якостей та розробці на цій основі відповідної програми професійно-особистого виховання.

Не менш принципова сторона реалізації гнучких моделей – просторово-часова організація навчального процесу. Це правомірно, бо створення навчально-науково-педагогічних комплексів вимагають мобільнішої системи управління навчальним процесом. З урахуванням цього і на основі ідеї "занурення", запропонованої педагогом-новатором М. П. Щетиніним, у нас виникла концепція гнучкого блокового розкладу, який припускає в тимчасовому відношенні об'єднання споріднених за характером дисциплін та їх вивчення в певний відрізок часу. Створюється інтенсивна атмосфера вивчення однорідних дисциплін в єдності теорії і практики, самостійної роботи й творчих завдань. Забезпечується своєрідне "занурення" студента в групу однорідних предметів, що багато в чому визначає соціально-психологічну та пізнавальну цілісність діяльності, цілеспрямований розвиток професійного мислення. Забезпечується систематичність самостійної щоденної навчальної праці студента в системі блоку.

Висновки... Отже, ми виділили та обґрунтували шляхи формування творчої особистості майбутнього вчителя в умовах ВНЗ, які на нашу думку призведуть до подолання інертності, байдужості, безініціативності студентської молоді.

Література

1. Боговлянская Д.Б. Пути к творчеству /Д.Б.Боговлянская. – М. : Знание, 1981. – 96 с.

2. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.
3. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя / Н.В. Кічук. – К. : Либідь, 1991. – 96 с.
4. Косенко Ю.М. Формування творчої особистості майбутнього вихователя в процесі навчання у ВНЗ // Наукові записки ВДПУ: Серія: Педагогіка і психологія. – № 34. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 350-353.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник / С.О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.

Анотація

В статті розкривається сутність творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів, шляхи її формування в процесі професійного навчання.

Аннотация

В статье раскрывается сущность творческой личности будущего учителя начальных классов, пути её формирования в процессе профессионального обучения.

Summary

The author in the article reveals the essence of creative personality of prospective school teacher and the conditions of its forming in the process of professional training.

Ключові слова: творча особистість, майбутній вчитель початкових класів, професійне навчання.

Ключевые слова: творческая личность, будущий учитель начальных классов, профессиональное обучение.

Key words: creative personality, teacher, professional training.

Подано до редакції 11.10.2012.

УДК: 378.504.03: 621.01: 37.013.43

©2012

Коробчук Л.І.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ НА ЗАСАДАХ КОНТЕКСТНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Перед вищими навчальними закладами постає відповідальне завдання – забезпечити високопрофесійну підготовку фахівців, здатних розв'язувати складні проблеми розбудови демократичної держави.

Сьогодні при підготовці майбутніх фахівців у вищій технічній школі нашої держави все більше використовують кваліфікаційний підхід, який спрямований на засвоєння студентами предметних, рознесених по багатьох навчальних дисциплінах, знань, умінь та навиків та реалізується в традиційній системі навчання. Головною метою української нинішньої системи освіти є створення умов для розвитку та самореалізації особистості громадянина України, формування покоління здатного навчатись протягом життя. Одним із пріоритетних напрямків державної політики в розвитку освіти є впровадженням контекстного підходу до змісту навчання, який, в свою чергу, підкреслює його практичну орієнтованість у формуванні екологічної культури майбутніх фахівців машинобудівного профілю. Береться до уваги той факт, що недостатність практичної орієнтованості фахових дисциплін, їх взаємозв'язку, відсутність систематизації знань студентів з окремих курсів спричиняє неякісне виконання професійних функцій успішних студентів.

Для покращення рівня якісних характеристик навчального процесу ми пропонуємо застосовувати педагогічні підходи (індивідуальний, контекстний, особистісно-діяльнісний), зокрема контекстний, котрий передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у визначений час та в певних умовах. Майбутній професіонал повинен не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти вирішити її практично. Причому в залежності від конкретної ситуації фахівець може застосувати той чи інший метод, який найбільш придатний до даних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Контекстний підхід, концептуальні положення якого розкриваються в роботах М.Бахтина, А.Вербицького, Н.Лаврентьєвої та ін., дозволяє створити умови для взаємопроникнення навчальної і професійної діяльності як способу досягнення професійної компетентності. Його сутність полягає в здійсненні навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних зв'язків і стосунків, вирішення конкретних професійних завдань.

Доцільність використання саме теорії контекстного навчання як інноваційної технології особистісно-професійного формування особистості в процесі підготовки майбутнього фахівця обґрунтовано в наукових працях сучасних дослідників (Л.Зязюн [3], А.Вербицький [1], О.Гуренкова [2], Л.Лук'янова [5], Г.Пустовіт [6], В.Суходол [7], Г.Тарасенко [8], С.Шмалей [9]). Основоположним виступає принцип забезпечення майбутнього фахівця знаннями, необхідними для розв'язання конкретних практичних проблем та завдань із галузі майбутньої професійної діяльності.

Провідна роль у формуванні екологічної культури майбутніх фахівців машинобудівного профілю належить опануванню циклів навчальних дисциплін та міждисциплінарним зв'язкам. Кваліфікаційна характеристика спеціаліста має бути пов'язаною з усіма дисциплінами, що входять до її складу: фундаментальними,